

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1983.2.05>

Heldur PALLI

19. SAJANDI MAARAHVASTIKU LOOMULIKU LIIKUMISE UURIMISEST: PROBLEEME JA ALLIKAID

19. sajand oli Eesti ajaloos üks murrangulisemaid. Selle vältel toimus rohkesti sündmusi ja arenguid, mis avaldasid rahva elule vägagi suurt mõju, tähtsaimana neist üleminek kapitalismile.

Pole kahtlust, et selle sajandi ajalugu tervikuna, sealhulgas rahvastikuga seotud protsessid, väärib süvendatud ja mitmekülgselt uurimist. Võimalused selleks on eriti head: tänu pikemale rahuperioodile, küllaltki usaldusväärsetele arhiividele ja publitseeritud allikmaterjalide olemasolule peaks uurimistöö just selle sajandi kohta kandma rohkesti vilja.

Käesoleva teema seisukohast pakub erilist huvi see, mis on juba tehtud ja mida oleks võimalik teha maarahvastiku loomuliku liikumise uurimisel, missugune on uurija käsutuses olev allikabaas ja kuidas seda kasutada.

Publitseeritud allikad ja käsitlused

19. sajand tundis suurt huvi statistika vastu, seetõttu ilmus mitmesuguseid andmeid ka rahvastiku kohta. Pealegi toimus sel sajandil kaks rahvaloendust, mis hõlmasid Eesti ala.

Süsteemiliselt avaldati sündimuse, suremuse ja abiellumuse dünaamikat kirjeldavaid andmeid nii Eesti- kui ka Liivimaa kohta 19. sajandi teisest poolest peale.¹ Eestimaa kubermangu osas võib neid leida isegi terve sajandi ulatuses, kuid et Liivimaa kubermangu andmestik usaldusväärne ei eristata maakondi, siis on Eesti ala kohta tervikuna ülevaate saamine tunduvalt raskem ja nõuab omaette uurimistööd.

Suureks abiks on uurijaile Tartu ülikoolis kaitstud nn. biostaatika seeria dissertatsioonid², mis annavad pildi rahvastiku loomulikust liikumisest, ka selle sesoonsusest ja keskmisest abiellumiseast mitmes Lõuna-Eesti kihelkonnas. Kahjuks pole suuremas osas neist andmeid rahvaarvu kohta, samuti pole välja arvatud sündimust jt. suhtarve.

¹ *Jordan, P.* Beiträge zur Statistik des Gouvernements Ehstland. Reval, Bd. 1., 1867.; Bd. 2, 1871; *Jordan, P.* Über die Eheschliessungen in Estland im Verlaufe von 24 Jahren (1854—1877 incl.). — Baltische Wochenschrift, 1879, 35, lk. 325—332, 353—359; Обзор Эстляндской губернии за 1887 год — 1915 год. Ревель, 1887—1872; *Anders, W.* Die Geburten und die Sterbefälle in Livland 1863—1872. Riga, 1875; *Carlberg, N.* Die Bewegung der Bevölkerung Livlands in den Jahren 1873—1882. — Baltische Monatschrift, 1886, 33, lk. 30—62, 89—131, 177—204; Обзор Лифляндской губернии за 1888 год — 1915 год. Рига, 1888—1916.

² *Kieseritzky, W.* Biostatik der im Fellinschen Kreise gelegenen Kirchspiele Oberpahlen, Pillistfer und Klein St. Johannis in den Jahren 1834 bis 1880. Dorpat, 1882; *Körber, B.* Biostatik der im Dörptschen Kreise gelegenen Kirchspiele Ringen, Randen, Nüggen und Kawelecht in den Jahren 1834—1859. Dorpat, 1864; *Oehrn, E.* Biostatik dreier Landkirchspiele Livlands (Rappin, Wenden, Kodafer) in den Jahren 1834—1881. Dorpat, 1883; *Törne, Chr.* Biostatik der im Dörptschen Kreise gelegenen Kirchspiele Ringen, Randen, Niggen und Kawelecht in den Jahren 1860—1881. Dorpat, 1886.

Oluline allikas on M. Nõgese käsikirjaline monograafia rahvastiku loomulikust liikumisest Viljandimaal.³

Enne rahvaloendusi, kuni 1858. aastani, täitsid suurel määral nende osa hingeloendused. Eestimaa hingeloendusi on üksikasjalikult käsitlenud oma monograafias S. Vahtre.⁴

Esimene rahvaloendus toimus 1881. aastal, selle andmed on publitseeritud.⁵ Eestimaa osas on nad üksikasjalikumad, Liivimaa osas mõnevõrra üldisemad. Kahjuks on aga algandmeid (algseid loenduslehti perede kaupa) säilinud vaid lünklikult. Ka järgmise, 1897. aasta rahvaloenduse tulemused on publitseeritud,⁶ kuid veelgi üldistatumalt kui eelmise omad; algloenduslehti pole peaaegu üldse säilinud.

Esile tuleks tõsta H. Hyreniuse uurimust eestirootslastest.⁷ Selles on toodud andmeid rahvaarvu ja loomuliku liikumise kohta ning selgitatud perekonnalugude taastamise põhjal Vormsi ja Noarootsi rootslaste abieluviljakust.

Nõukogude ajal avaldatud uurimustest väärib käesolevas seoses eriti tähelepanu S. Vahtre eespool nimetatud monograafia. Selles on toodud Eestimaa kubermangu maarahvastiku arv kihelkondade ja mõisate kaupa, antud nende sooline jaotus ning jälgitud sajandi algusest keskpäigani ka loomuliku liikumist (sündimust, suremust ja abiellumust).⁸ Lõuna-Eesti (Põhja-Liivimaa) rahvastiku arvu ja paiknemise kohta 19. sajandi algul võib andmeid leida H. Ligi ulatuslikust artiklist.⁹ Mõne kihelkonna ulatuses on sajandi algusest andmeid ka J. Kahki monograafias.¹⁰ Linnade osas (see oleks siinkäsitletava temaatika suhtes võrdlusmaterjaliks) toob rohkesti mitmesuguseid rahvastikuloolisi andmeid R. Pullat.¹¹

Probleemid

Tuleb nentida, et Eesti rahvaarv 19. sajandil (1881. aastani) nõuab veel täpsustamist. Mis aga puutub rahvastiku struktuuri, siis on see kuni rahvaloendusteni peaaegu täiesti uurimata. Veelgi puudulikumalt on uuritud rahvastiku loomuliku liikumist maal. Kui M. Nõgese Viljandimaad käsitlev andmerohke monograafia maha arvata, siis tervet 19. sajandit hõlmavat käsitlust rahvastiku üldise loomuliku liikumise kohta polegi.

Niisiis on esimesi ülesandeid koguda kihelkondade kaupa andmeid rahvastiku loomuliku liikumise kohta ja selle alusel avaldada ülevaade kogu Eesti ala ulatuses. Sama oluline on sündimuse, suremuse ja abiellumuse väljaarvutamine, mida saab teha vaid rahvaarvu teades.

On teada, et 19. sajandi viimastest kümnenditest kuni Esimese maailmasõja puhkemiseni langesid sündimus ja suremus nii Eesti- kui ka Liivimaal (tab. 1—3). Selle nähtuse sisemine olemus, tema geograafi-

³ Nõges, M. Rahvamuutused Viljandi maakonnas 1801—1923. Demograafiline töö. [Viljandi], 1925. Käsikiri TRÜ Teaduslikus Raamatukogus.

⁴ Vahtre, S. Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil (1782—1858). Ajaloolis-demograafiline uurimus. Tallinn, 1973.

⁵ Jordan, P. Ergebnisse der ehstländischen Volkszählung. I—III. Reval, 1883—1885; Jung-Stilling, F., Anders, W. Ergebnisse der livländischen Volkszählung (vom 29. December 1881). I—III. Riga, 1883—1885.

⁶ Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. СПб. Т. 21, Лифляндская губерния 1905; т. 49, Эстляндская губерния, 1905.

⁷ Hyrenius, H. Estlands svenskarna. Demografiska studier. Lund, [1942].

⁸ Sündide, surmajuhtumite ja abielude kohta on kihelkonniti andmeid monograafia käsikirjas (asub TRÜ Teaduslikus Raamatukogus).

⁹ Ligi, H. Talurahva arv ja paiknemine Lõuna-Eestis aastail 1711—1816. — TRÜ Toim. Tartu, 1976, vihik 371, lk. 33—101.

¹⁰ Kahk, J. Rahutused ja reformid. Talupoegade klassivõitlus ja mõisnike agraarpoliitika Eestis XVIII ja XIX sajandi vahetusel (1790—1810). Tallinn, 1961.

¹¹ Pullat, R. Eesti linnad ja linlased XVIII sajandi lõpust 1917. aastani. Tallinn, 1972.

Tabel 1

Rahvastiku loomulik liikumine Eesti- ja Liivimaa kubermangus 1861—1900 (‰)*

Ajavahemik	Eestimaa			Liivimaa		
	sündimus	suremus	iive	sündimus	suremus	iive
1861—1865	39,1	25,3	13,8	40,6	26,3	14,3
1866—1870	31,8	32,5	-0,7	33,2	27,3	5,9
1871—1875	33,7	22,3	11,4	34,7	23,1	11,6
1876—1880	31,6	21,2	10,4	33,8	23,2	10,6
1881—1885	30,3	23,0	7,3	31,5	22,5	9,0
1886—1890	29,4	21,0	8,4	29,6	21,0	8,6
1891—1895	28,1	20,1	8,0	27,7	19,8	7,9
1896—1900	29,2	19,1	10,1	29,4	20,4	9,0

* Рашин А. Г. Население России за 100 лет, lk. 167, 168, 187, 188, 217, 218.

Tabel 2

Rahvastiku loomulik liikumine Eesti- ja Liivimaa kubermangus 1901—1913 (‰)*

Ajavahemik	Eestimaa			Liivimaa		
	sündimus	suremas	iive	sündimus	suremus	iive
1901—1905	28,5	19,0	9,5	26,8	19,6	7,2
1906—1910	26,2	18,6	7,6	23,9	18,3	5,6
1911—1913	24,6	18,5	6,1	22,6	17,8	4,8

* Рашин А. Г. Население России за 100 лет, lk. 167, 168, 187, 188, 217, 218.

line ja sotsiaalne külg on tänaseni teadmata. Vajab uurimist, kas sündimuse vähenemine haaras ühtlaselt kogu Eesti ala või ainult osa sellest, kas see oli oma- ne kõikidele sotsiaalse- tele kihtidele või ainult mõnele neist, kuidas see tegelikult toimus ja kuidas levis (nii terri- toriaalses kui ka aja- lises mõttes), kas ja kuidas on suremuse ja sündimuse vähenemine omavahel seotud, kas ja kuidas need tendentsid levisid ning kas ja kuidas saab siin oletada välismõjusid (näiteks teistelt rahvastelt või sotsiaalsetelt kihtidelt). Kui arvestada, et enne 1880-ndaid aastaid oli rahvastiku loomuliku liikumise kulg tunduvalt erinev, siis näib, nagu võiks sellest peale kõnelda üleminekust uuele rahvastiku taastootmise tüübile. Tuleb märkida, et Eesti ja Läti ala erinesid rahvastiku taas- tootmise poolest tunduvalt teistest Tsaari-Venemaa Euroopa-osa kubermangudest.¹²

Kui pöörata tähelepanu abiellumiste sesoonsuse muutumisele, siis võib biostaatika seerias ilmunud käsitluste alusel nentida, et võrreldes

Tabel 3

Rahvastiku loomulik liikumine Eestimaa kubermangus 1801—1850 (‰)*

Ajavahemik	Sündimus	Suremus	Iive
1801—1810	38,6	31,3	7,3
1811—1820	37,2	28,0	9,2
1821—1830	38,1	25,8	12,3
1831—1840	35,2	27,8	7,4
1841—1850	32,6	28,3	4,3

* Vahre, S. Rahvastiku liikumisest Eestimaa kuberman- gus XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi esimesel poolel. — Ajaloo järskudel radadel. Tallinn, 1966, lk. 82.

¹² Вишневский А. Г. Ранние этапы становления нового типа рождаемости в России. — Рпт.: Брачность, рождаемость, смертность в России и в СССР. М., 1977, lk. 133.

18. sajandiga hakkab «abiellumissesoon» 19. sajandil pikema aja peale laiali valguma. Kuid pole teada, milliseks see kujunes sajandi lõpuks ning kuidas muutus kihelkonniti.

Need oleksid mõned näited probleemidest, mis tekivad ainult agregatiivanalüüsi puhul. Veelgi laiem ja mitmekesisem on küsimuste ring, mis kerkib süvaanalüüsi seoses (viimast pole Eesti 19. sajandi andmestikku kasutades peaaegu rakendatudki, erandi moodustab H. Hyreniuse uurimus, kuid see puudutab ainult üht rahvusrühma).

Vaadeldagem mõningaid sõlmprobleeme, mida tuleks süvauurimisel eriti silmas pidada.

Kõigepealt on olulise tähtsusega abiellumisvanus (nii esmakordsetes kui ka korduvabieludes). Tuleb leida, kas see muutus, ja kui muutus, siis millal, missugustes kihelkondades ja missugustes sotsiaalsetes kihtides. Võimalikud on ka erinevused luteriusulistele ja õigeusuliste vahel. Koos sellega tuleks jälgida abiellumise muutumist ja abielude lõppemist (tollal peamiselt ühe abielupoole surma tõttu).

Eelmisega on tihedalt seotud abiellumistabelite koostamine, mille eelduseks on abiellumisealise rahvastiku vanuselise struktuuri tundmine. Mitme kihelkonna andmestikku hõlmavad abiellumistabelid, eriti lühemate ajavahemike kohta, suudaksid üsna reljeefselt näidata, kas ja millal on toimunud muutusi «abieluturu» situatsioonis. Huvitavaid andmeid saaks materjali töötlemisel sotsiaalsete kihtide kaupa.

Järgmine küsimuste ring hõlmab abieluviljakust. Oleks vaja teada, kas ja millal see muutus, missugustes maakondades toimus muutus varem, missugustes hiljem, samuti on oluline jälgida muutumist eri ühiskonnakihtide kaupa. Häid võimalusi pakuks erinevate kohortide jälgimine — see aitaks selgitada reprodutiivse käitumise muutusi. Ka sel juhul on vajalik, et uurija käsutuses oleks rohkem kui ühe kihelkonna algmaterjal. Küllaltki huvitav oleks koostada viljakustabelid (tõenäosus saada esimest, teist jne. last, arvestades juba olemasolevate laste arvu), nende põhjal saaks üsna täpselt otsustada demograafilise käitumise muutumise üle. Hea oleks neid koostada eri sotsiaalsete kihtide kohta. Kuigi vallaslaste osatähtsus 19. sajandil, eriti selle lõpukümnenditel suurenes, moodustasid abielus sündinud lapsed ikkagi tohtu enamuse ja rahvastiku taastootmise seisukohast oli määrav abieluviljakus. Kuid ilmselt pakuks teatavat huvi ka üldviljakuse arvestamine ja üldviljakustabelite koostamine, sest sel moel oleks võimalik jälgida abiellumisvanuse, abieluviljakuse ja vallaliste naiste viljakuse koondmõju.

Parema ülevaate saamiseks võiks vaatlusperioodi pikendada 1914. aastani. Oleks muidugi soovitatav, et vastavaid uurimusi tehtaks ka linnarahvastiku kohta ja et oleks võimalik kõrvutada maa ja linna andmeid. Arvatavasti tuleks linnugi käsitleda diferentseeritult: tööstuslinnad (Tallinn, Narva), väikesed provintsilinnad (Paide, Rakvere, Haapsalu) jne. Niiviisi selguks, kuidas hakkasid perekonna planeerimise alged Eestis levima, kuidas see haaras elanikkonna eri kihte ja erinevaid piirkondi. Suureks abiks oleks siinjuures laste sündimise vaheaegade jälgimine.

Suure probleemiringi moodustab suremus ja selle muutumine. Siingi annaks süvauurimine häid tulemusi: võimaldaks koostada suremustabeleid, jälgida eluea muutumist, surma põhjusi ja nende muutumist. Nagu eelmistegi teemade puhul, on seda eriti mõttekas teha sotsiaalsete kihtide ja piirkondade kaupa ning kasutada võrdlusmaterjalina linnade rahvastiku vastavaid andmeid.

Viljakus- ja suremusandmete põhjal on võimalik välja arvutada rahvastiku taastootmise näitajad.

Need oleksid tähtsamad rahvastiku loomuliku liikumisega otseselt seotud küsimused. Peale nende on olemas veel palju kõrvalküsimusi ja väiksemaid, kuid siiski vajalikke uurimislõike, samuti kompleksprobleeme.

Üks selliseid on pere ja perekond. Tuleks jälgida pere suuruse ja struktuuri muutumist, pere liikmete vahelisi ja peredevahelisi seoseid, laste osatähtsust ja selle muutumist nii ajas ja ruumis kui ka eri sotsiaalsetes kihtides. Abiellumist, sünide ja surma on võimalik ja vajalik jälgida ka perede kaupa, lähtudes pere omapärasest ning perekondade ja perekonnaliikmete asendist pere struktuuris. Oluline on, millal ja kus hakkas pere struktuur muutuma ning missugustes sotsiaalsetes kihtides need muutused kõigepealt ja kõige kiiremini toimusid.

Järgmine probleem on seotud migratsiooni ehk rahvastiku mehaanilise liikumisega. 19. sajandil, eriti selle teisel poolel avardusid talupoegade liikumisvõimalused tunduvalt. Algas ümberasumine linnadesse, kuid ka maal vahetati elupaika palju intensiivsemalt kui enne. Migratsioon tõi kaasa muutusi nii rahvastiku vanuselises struktuuris kui ka pere struktuuris ja suuruses ning nende kaudu mõjustas rahvastiku loomulikku liikumist. Küllaltki oluline oleks jälgida tulnukate demograafilise käitumise erijooni ning seda, kas neil oli mõju kohalikule rahvale. Kompleksküsimumustest, milles rahvastiku kohta käivad andmed mängivad oma osa, võiks näitena mainida veel viljasaagi ja rahvastiku loomuliku liikumise seost. Kõige nimetatud puhul oleksid heaks võrdlusmaterjaliks 17. ja 18. sajandi andmed maarahvastiku loomuliku liikumise kohta.¹³

Allikad

Allikad, mis tulevad arvesse eespool loetletud küsimuste uurimisel, peavad kõigepealt kajastama rahvastiku loomulikku liikumist (sünide, surmajuhtumeid, abiellumist), rahvaarvu ning rahvastiku vanuselist, soolist ja sotsiaalset struktuuri. Ilma viimaste andmeteta ei saa arutada sündimust, suremust ja abiellumust ega otsustada eri sotsiaalsete kihtide demograafilise käitumise eripära või sooliste erinevuste üle. Et sobivaid andmeid tihtipeale publitseeritud pole, tuleb need kindlaks teha töö käigus.

Rahvastiku loomulikku liikumist Eesti alal 19., 18. ja osalt 17. sajandil saab üksikasjalikult uurida vaid meetrikaraamatutele toetudes. Nii siis pakub nendes kätkevate võimaluste väljaselgitamine käesoleva teema seisukohast eriti suurt huvi.

Meetrikaraamatute puhul tuleks kõigepealt kindlaks teha andmestiku laad, ulatus ja pidevus. Tähtis on andmestiku omavahelise seostamise võimalus. Sellest seisukohast on oluline, missuguste kihelkondade meetrikaraamatud loovad võimaluse moodustada pikki, paarsada aastat ja rohkemgi hõlmavaid aegridu, pidevaid sarju. Meetrikaraamatuid täiendavaks materjaliks (paljude küsimuste osas küll lausa iseseisvat tähtsust omavaks lülis) tuleb pidada personaalraamatuid. Viimaseid on säilinud suuremal arvul just 19. sajandist, kuid on kihelkondi, kus personaalraamatuid võib leida juba 18. sajandist.

Sünni- (ristimis-) sissekandeis on 19. sajandi meetrikaraamatutes märgitud järgmised andmed: lapse isa perekonna- (või lisa-) ja eesnimi, ema eesnimi (hiljem ka neiu põlve perekonnanimi), lapse eesnimi, vanemate elukoht, lapse sünni- ja ristimispäev ning vaderite nimed. Tihtipeale, eriti alates sajandi kolmekümnendaist aastaist, on nimetatud vanemate (isa) sotsiaalne seisund ja elukutse või elatusala (näit. pere-mees, sulane, vabadik, tislter, sepp, kooliõpetaja). Vallaslastel on ära toodud ema perekonna- ja eesnimi, tihtipeale ka andmeid isa kohta, elukoht, sünni- ja ristimispäev ning vaderite nimed.

¹³ Палли Х. Естественное движение сельского населения Эстонии 1650—1799. 1., 2., 3. Таллин, 1980.

Matmississekandeis on märgitud surnu nimi, surma- ja matmispäev, viimne elukoht, tihtipeale ka sotsiaalne seisund (elukutse). Peaaegu alati on ära toodud vanus surmamomendil (harilikult aastates, väikelastel kuudes, nädalates või päevades), sageli ka surma põhjus.

Abiellujate kohta on olemas partnerite nimed ja elukohad, mõnikord andmed nende sotsiaalse seisundi või elukutse kohta, abiellumispäev (pulmapäev), tihti ka kihluspäev.

Personaalraamatutesse on isikud sisse kantud harilikult perekondade, tihtipeale perede kaupa. Enamasti on märgitud isiku vanus või sünniaasta, toodud andmeid lauakirikus käimise kohta, märgitud surma- või lahkumisaasta ja viimasel juhul täpsustatud, kuhu isik on lahkunud (teise peresse, linna, teise valda või kihelkonda). Peale selle leidub andmeid isiku kirjaoskuse, sotsiaalse seisundi, elukutse jms. kohta ning rohkesti mitmesuguseid märkusi. Tihtipeale on personaalraamatutel tähestikulised registrid või perekonnanimistud. Viimased on suureks abiks nii personaalraamatute kasutamisel kui ka perekonnaloo taastamisel.

Kirikudokumentatsiooni hulka kuuluvad veel leerilaste nimestikud, mis võivad mõnel juhul anda lisateateid.

Eespool öeldu käis luteri kiriku meetrikaraamatute kohta. Enam-vähem samu andmeid, kuigi mõnevõrra erineval kujul, sisaldavad õigeusu kiriku meetrikasissekanded. Personaalraamatutele vastavad seal ligikaudu pihilkäijate nimistud (исповедные росписи).

Kui 18., eriti 17. sajandi meetrikaraamatud on tihtipeale lünklikud (puuduvad mõne kuu, isegi mitme aasta või aastakümne andmed) ja sisaldavad palju ebamääraseid sissekandeid (näit. on maetu nime asemel märkus «üks sulane», «üks laps» vms.), siis 19. sajandi omad on hoopis täpsemad ja ühtlasemad, eriti sajandi kolmekümnendaist aastaist alates. Peale mõne erandi on nad kõik kasutatavad perekonnaloo taastamisel ja üldse demograafilises uurimistöös.

Mõnevõrra raskendab ehk tööd meetrikaraamatute asukoht. Luteri kiriku kihelkonnameetrikad asuvad kahes arhiivis — ENSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis ja ENSV Perekonnaseisuvallitsuse Arhiivis: esimeses vaidavas enamikus kuni 1873. aastani, teises aastaist 1834—1939. Perekonnaseisuvallitsuse Arhiivis on ka enamik vene õigeusu koguduste ning mõningaid vanausuliste ja baptistide meetrikaraamatuid, samuti personaalraamatuid. Pihilkäijate nimistuid (neid on säilinud vaid mõnest kogudusest) hoitakse Ajaloo Keskarhiivis. Tuleb märkida, et vanausulistel oli meetrikaraamatute pidamine hoopis korratum kui luteri- või õigeusulistel; neid on säilinud üpris piiratud ajavahemiku kohta, mis teeb uurimistöös raskeks, tihtipeale koguni võimatuks.

Kuigi allikate säilimine ja sissekannete suurenev täpsus, samuti asjaolu, et 19. sajandi meetrikaraamatuis on tunduvalt vähem lünki kui 18. sajandi omades (17. sajandist rääkimata), soodustavad rahvastiku uurimist, on ka 19. sajandi allikatel omad puudused. Pealegi tõi ajalooline arenemiskäik kaasa asjaolusid, mis uurimistööd raskendavad. Neist olgu esimestena nimetatud pärisorjuse kaotamist ja üleminekut kapitalismile. Sellega kaasnes talupoegade liikuvuse suurenemine, eriti sajandi teisel poolel, nende asumine nii linnadesse kui ka teistesse valdadesse, kihelkondadesse, maakondadesse. Ühtlasi algas just siis eestlaste ümberasumine Venemaale, hiljem ka välismaale, mis suuresti muutis nende asustusala.

Talupoegade vabastamisega käis kaasas ka teine seik — perekonnanimede andmine. Sellel on uurija seisukohast kahesugune tähendus: ühelt poolt tekitab lisanimede asendumine perekonnanimedega segadust isikute identifitseerimisel (ainult $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{4}$ perekonnanimedest kattub vanade lisanimedega või on neile lähedased), teiselt poolt hõlbustavad

perekonnanimed edaspidi identifitseerimist tunduvalt, jääb ära peaaegu pool tööst, mis tuleb teha 17. või 18. sajandi isikute kindlakstegemisel.

Kolmas arvesse tulev asjaolu on usuvahetus, eriti üleminek vene õigeusku. Sellest peale tuleb jälgida harilikult kaht meetrikaraamatut. Arvestama peab sedagi, et uutes kogudustes ei seatud sugugi alati kohe dokumentatsioon korda. Et osa sünde, surmajuhtumeid ja abielusid on jäänud registreerimata, võib tekkida mõnes kihelkonnas vigu rahvastiku loomuliku liikumise arvestamisel ja lünki perekonnaloos taastamisel.

Allikate kasutamise võimalused

Üks huvitavamaid võimalusi on rahvastiku loomuliku liikumise väljaselgitamine pikema aja, kahesaja aasta või rohkemagi kohta. Nii pikk ajavahemik lubab näha mitmeidki seiku, mis lühema korral jääksid kahe silma vahele. Tulemuseks on rahvastiku loomuliku liikumise näitajate pikaajalised arenemisjooned (trendid), võimalus analüüsida lühiajalisi võnkumisi, seostada majanduslike jm. tegurite mõju rahvastiku loomuliku liikumise muutustega. Pikaajalised kõrvutavad vaatlused lubavad uurimustesse sisse tuua ökoloogia mõju arvestavaid elemente. Eriti oluline on niisuguste pikaajaliste trendide jälgimisel leida murdemomente, ajalõike, kus rahvastiku loomulikus liikumises hakkasid mõju avaldama uued tegurid ja toimus ühe või teise demograafilise käitumisjoone või nähtuse oluline muutumine. Eriti soodne ja perspektiivne oleks kasutada kõrvuti mitme pikkade meetrikasarjadega kihelkonna materjale. Nagu juba eespool nimetatud, lubaks niisugune menetlus uurida mitte ainult geograafilisest asendist tekkinud erinevuste osa, vaid ka eri sotsiaalsete kihtide ja rahvuste demograafiliste näitajate erinevusi, murdepunktide erinevat tekkimisaega ja demograafilise käitumise erinevaid muutumis- aegu.

Eestis on 15 kihelkonda, mille meetrikasarjad ulatuvad lünkadeta rohkem kui kahesaja aasta taha (tab. 4). Kuuel neist on võimalik võrdlus- ja abimaterjalina kasutada ka 17. sajandist ja 18. sajandi algusest (kuni aastani 1710) pärit olevate meetrikaraamatute materjale. Mainitud kihelkondadest asub kuus Põhja-Eestis ja üheksa Lõuna-Eestis, neist üks Saaremaal. Maakonniti on nad kahjuks jagunenud küllaltki eba-

Tabel 4

Kihelkonnad, kust on säilinud pidevaid meetrikasarju üle 200-aastase ajavahemiku kohta

Kihelkonnad	Ajavahemik	Meetrikaraamatuid enne 1711. a.	Personaalaramatuid alates
Ambla	1711—1939	—	XIX saj. keskp.
Hanila	1712—1939	1690—1709	1850
Hargla	1725—1939	—	1834
Helme	1732—1939	—	1841
Kaarma	1714—1939	1688—1708	XIX saj. keskp.
Karuse	1712—1939	1693—1710	1840
Koeru	1730—1939	—	1840?
Lääne-Nigula	1715—1939	1690—1710	1840
Otepää	1716—1939	—	1760 (1740)
Põltsamaa	1735—1939	1663—1703	1902?
Räpina	1730—1939	—	1850?
Suure-Jaani	1716—1939	1690—1709	1850?
Urvaste	1720—1939	—	1850?
Väike-Maarja	1730—1939	—	1850?
Äksi	1725—1939	—	1850?

Kihelkonnad, kust on säilinud pidevaid meetrikasarju
alates ajavahemikust 1750—1780

Kihelkonnad	Meetrikaraamatuid ajavahemikust	Personaalaraa- matuid aastast
Jõelähtme	1780—1939	1826
Jõhvi	1760—1939	1864
Karula	1760—1939	1850?
Kolga-Jaani	1755—1939	1836
Kose	1775—1939	1830?
Kärla	1750—1939	1807
Mihkli	1765—1939	1790
Pärnu-Elisabeti	1780—1939	1834
Risti	1765—1939	1914
Sangaste-Laatre	1780—1939	1850?
Tarvastu	1770—1939	1856
Tõstamaa	1765—1934	1850?
Türi	1775—1939	1844
Vändra	1775—1939	1850?

ühtlaselt. Läänemaalt on hästi säilinud meetrikaraamatud kolmest kihelkonnast (Karuse, Lääne-Nigula ja Hanila), sama palju on neid Võrumaalt (Hargla, Räpina ja Urvaste) ning Viljandimaalt (Helme, Põltsamaa ja Suure-Jaani). Kahe kihelkonnaga on esindatud Tartumaa (Otepää ja Äksi), ühe kihelkonnaga Saaremaa (Kaarma) ja Virumaa (Väike-Maarja). Kuid kui leppida mõningate lünkadega, on võimalik seda nimekirja tunduvalt laiendada (näiteks töödelda ajavahemikke 1720—1775 ja 1800—1939). Küllaltki pika vaatlusperioodi kohta on pidevad meetrikasarjad veel 14 kihelkonnast (tab. 5) — ulatuvad tagasi 1780. või 1750. aastani.

Niisiis võiksid tabelites 4 ja 5 loetletud 29 kihelkonda moodustada pikemaajaliste rahvastikulooliste trendide uurimise põhibaasi, seda enam, et mõlema rühma peale kokku on kihelkondade jaotus maakonniti ühtlasem (Lääne-, Harju-, Järva- ja Tartumaaalt igaühel 3, Saaremaalt 2, Pärnu- ja Võrumaalt 4, Viljandimaalt 5 kihelkonda). Suures osas nendest kihelkondadest on võimalik pika ajavahemiku vältel uurida ka perestruktuuri ja pere suuruse muutumist, määrata kindlaks rahvastiku struktuuri ja rahvaarvu. Seega omaks rahvastikulooliste materjalide töötlemine suurt tähtsust mitte ainult ajaloolise demograafia ja rahvastikuloole, vaid ka majandus- ja sotsiaalaialoo (perede ja talude ajalugu, sotsiaalne mobiilsus, uute sotsiaalsete kihtide ja klasside teke), etnograafia (peredevahelised ja peresisesed suhted) ja genealoogia seisukohast (kihelkondade rahvastiku geneetilise võrgu uurimine).

19. sajandi rahvastikulooline süvauurimine on tähtis seetõttu, et see pakub eriti palju võimalusi materjali mitmekülgses ja ammendavaks kasutamiseks. On ju sellest sajandist säilinud palju muidki rahvamaside ajalugu valgustavaid materjale: vallavalitsuste ja -kohtute fonde, andmeid seltside kohta (kaasa arvatud liikmete nimekirjad), koolide dokumentatsiooni, maksu-, kreposti- ja muid. nimistuid, ajakirjandus oma mitmekülge andmestikuga (kirjasaatjad, kohaliku elu sündmused, kuulutused) jne. On selge, et niisugune rikkalik allikmaterjal pakub rohkesti seostamisvõimalusi rahvastikuloolise andmemassiiviga (tab. 6). Kõige otstarbekamalt saab seda teha pikkade meetrikasarjade puhul, sest siis on uurijal käepärast rahvastiku kogu eelnev kujunemislugu ning teada vanad sidemed perede ja perekondade vahel, samuti on võimalik eristada põliselanikke ja uustulnukaid, viimastest vanemaid ja uuemaid tulnukaid. Peale nende kaalutluste räägib pikkade meetrikasarjadega kihelkondade uurimise kasuks asjaolu, et just nende puhul on

19. sajandi allikmaterjali kompleksse kasutamise võimalusi

Allikad	Uurimisteemad	Lisaallikad	Uurimisteemad
meetrika- raamatud	rahvastiku loomulik liikumine, viljakus, suremustabelid, rahvastiku taastootmine	koolide materjalid	kirjaoskus soo ja sotsiaalse seisundi järgi
hingeloendid	rahvaarv, sooline ja vanuseline koostis, perekonnaseis, geograafiline jagumine	kartograafiline materjal, mõisate materjalid, maavalduste materjalid	talude ja popsikohtade ajalugu; perede ajaloo täpsustamine; ökoloogilised tingimused rahvastiku arenemises; asustusajalugu
personaal- raamatud	rahvaarv, sooline ja vanuseline koostis, pere struktuur, sotsiaalne struktuur	vallavalituste ja valakohtute materjalid	peredevaheliste seoste täpsustamine, peresiseste ja perekonnasiseste seoste selgitamine; sotsiaalse struktuuri täpsustamine; talude ajaloo täpsustamine
meetrika- raamatud, hingeloendid, personaal- raamatud	perede ajalugu, seosed perede vahel, migratsioon, vanuselise ja sotsiaalse struktuuri täpsustamine, sotsiaalne mobiilsus; genealoogia; haiguste ajalugu; isikuniimed	seltside materjalid, ajakirjanduse materjalid	kultuuriline, poliitiline ja ühiskondlik tegevus; perede ja talude ajaloo täpsustamine; perede kultuuriliste, professionaalsete ja ühiskondlike traditsioonide väljaselgitamine

mõnigi kord võimalik materjali seostada veelgi varasema aja (17. või koguni 16. sajandi) lüklüklü, tihti ebakindla andmestikuga ja niiviisi tungida uurimistöös veel 50—150 aasta võrra kaugemasse minevikku (erandjuhtudel kaugemalegi). Kuid öeldu ei tähenda, et teiste kihelkondade materjal oleks väärtusetu. Arvestades seda, kui murranguline oli 19. sajand, sisaldavad ka lühema ulatusega meetrikaraamatud rohkesti andmeid rahvastiku arenemise kohta, pealegi on neidki enamikul juhtudel võimalik kõrvutada lüklüklü andmestikuga 18. sajandi meetrikaraamatutest ja teistest allikatest.

Omaette probleemiks ja raskuseks on vene õigeusu meetrikaraamatute kasutamine. On võimalikud kaks teed: jätkata kihelkonna rahvastiku jälgimist pärast osa üleminekut õigeusku kahe meetrikaraamatu (luteri ja õigeusu oma) järgi või lihtsalt piirduda vaid luterlastega. Esimesel juhul tuleb arvestada üleminekuaja lünka sündide, surmade ja abielude registreerimises, harvemini tekib raskusi isikute identifitseerimisel õigeusu meetrikaraamatuis nimemuutuste tõttu. Teisel juhul jäävad õigeusku siirdunud edasisest vaatlusest välja. Esimene tee on eelistatavam, kuid muidugi töömahukam.

Allikmaterjali kompleksne kasutamine eeldab pärast perekonnakaartide koostamist uute allikate järkjärgulist lisamist. Seejuures oleks soovitatav kasutada uurijarühma ja raalide abi. Lihtsam on perekonnakaartide, hingeloendite, personaalraamatute, kartograafiliste materjalide, vakuraamatute jne. alusel koostada uus, perede ja talude (vabadikukohtade) kartoteek. Sellesse oleksid koondatud materjalid nii pere koostise (elanike) kui ka majanduslike näitajate (maa, koduloomad jne.) kohta. Muidugi on see harilikult võimalik vaid osa kihelkonna (mõne mõisa) suhtes. Teistest allikarühmadest järkjärgult uusi andmeid juurde saades andmestik kasvab ja tekib kolm eri kartoteeki: isikukartoteek (inimeste eluloolised andmed), perekonnakartoteek (andmed perekondade kohta) ja perekartoteek. Kõik nad oleksid omavahel seotud ristviidetega ja vajaduse korral koos kasutatavad. On selge, et niisuguse

tohtu andmemassiivi efektiivne kasutamine on võimalik ainult raali (täpsemalt: suure töökiirusega ja tohtu mäluga raali) abil.

Nagu eespool nimetatud, teeb 19. sajandi rahvastikuloolised andmemassiivid eriti väärtuslikuks igasuguse lisamaterjali kasutamine. Vallakohtute ja vallavalitsuste dokumendid ilmuvad arhiividesse alles sel sajandil. Sajandi keskpaiku võtab tuule purjedesse eesti ajakirjandus, kus hakkab üha rohkem ilmuma teateid talupoegade elu ja tegevuse kohta. Peamine andmestik koolide (eriti just talurahvakoolide) kohta pärineb samuti sellest sajandist, niisamuti langevad sellesse mitmesuguste eesti seltside tegevuse algus ja esimesed aastakümned. Olgu siinkohal visandatud põhiliste küsimuste ring, mida võimaldaks uurida niisugune kompleksne materjal.

— Eesti rahvusliku intelligentsi (kaasa arvatud kooliõpetajad) teke: selle juured, lähtekohad ja kujunemistee, samuti kultuuritraditsioonide edasikandumine ja levik. Uurida saaks mitmes tasandis, kasutades säilinud elulugusid (ka ajakirjanduses), koolide ja vallavalitsuste dokumente ning rahvastikuloolisi andmemassiive.

— Peredevahelised ja peresisesed suhted. Siin pakuksid palju arendamisvõimalusi rahvastikuloolised materjalid (abiellumiste järjekord, abiellumised eri perede ja ühiskonnakihtide liikmete vahel, vaderite kuulus sotsiaalselt, sugulussidemete poolest, perede järgi) koos vallakohtute ja vallavalitsuste dokumentatsiooni, ajakirjanduse, folkloori ja etnograafia andmetega.

— Vallavalitsuste ja -kohtute koosseisu kuulunud isikute, nende perede ja perekondade arengulugu (omavalitsuse kaadri kujunemine). Vallavalitsuste materjalide kõrval kuluvad siin marjaks ära rahvastikuloolised andmed ning talude ja vabadikuperede ajaloo taastamise tulemused.

— Kapitalistliku ühiskonna sotsiaalsete klasside tekkeloo üksikasjad: kellest ja kuidas tekkis maa- ja linnaproletariaat, kapitalistid (nii maal kui ka linnas), mitmesugused vaheklassid ja -kihid (väiketalupeojad, käsitöölised, mõisakantnikud, väikekaupmehed).

— Talude ajalugu: feodalismiaegse talu ümberkujunemine uueks, kapitalistlikuks talundiks, selle protsessi kulg ja erinevused nii piirkonniti kui ka sotsiaalselt; talumajanduse ja mõisamajanduse, talu ja mõisa võrdlus, põllumajanduslik süsteem Eesti alal eri aegadel. Lisamaterjali leidub haldusorganite fondidest, mõisa- ja põllumajandusega tegelnud isikute (peamiselt mõisnike) isiklikest fondidest, ajakirjandusest.

Need oleksid peamised 19. sajandi rahvastikuloolise materjali kasutamise võimalused nii ajaloolises demograafias kui ka põhi- või abimaterjalina muude küsimuste lahendamisel. Kuid mainida võiks veel niisuguseid teemasid: rahvastiku haridustase ja selle muutumine, kirjaoskuse levik; rahvastik ja ökoloogiline süsteem, nende vahekordade muutumine 19. sajandil; asustusajalugu ja rahvastiku arenemine, muutused asustuses 19. sajandi vältel; rahvastik ja üldine majanduslik konjunktuur 19. sajandil; rahvusliku liikumise sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused ning nende seos rahvastikuloolise tagapõhjaga; isikunimede muutumine 19. sajandil ja selle kulg eri kihelkondades.

Lõpuks omab suurt tähtsust geneoloogiline andmestik, mis tekib kihelkonna rahvastikuloolisel süvaurimisel ja on väärtuslik mitmeti, lubades nii vastavaid uurimistöid sooritada kui ka üksikteatise kiiresti ja suhteliselt hõlpsasti leida.

Ilmselt tuleb rahvastikuloolise materjali kogumisel ja töötlemisel arvestada mitmeid asjaolusid, ka seda, missuguseid muid materjale on säilinud ja kuidas, missuguse skeemi järgi kavatsetakse materjali töötlemist jätkata. Sellest sõltub paljuski töötlemisele tulevate kihelkondade valik ja töötlemisjärjekord. Rahvastikulooliselt tähendaks see pikkade (150—200 aastat ja rohkem) trendidega kihelkondade seostamist ja kombineerimist lühemate trendidega (100—130 aastat) kihelkondadega,

mõnede kihelkondade täielikumate ja üksikasjalikumate materjalide seostamist ja kombineerimist teiste kihelkondade lünklike ja ühekülgsemate materjalidega. Muidugi nõuab niisugune seostamine nii mõnigi kord rohkesti tööd ja vaeva ning vähendab vahel järelduste üldistavust ja pädevust, kuid on allikate seisu arvestades ainus väljapääs.

Mis puutub rahvastikuloolise algmaterjali seostamise võimalustesse muude materjalidega, siis sõltub see viimaste olemasolust, iseloomust ja kasutamisevõimalustest. Tuleb aga arvestada, et ilma rahvastikuloolise aluseta, s. t. ilma perekonnakaartide ja muu rahvastikuloolise raudvarata on niisugune kombineerimine ja ühistöö täiesti võimatu. Suuremalt osalt on rahvastikulooline algmaterjal vaid osaliselt seostatav. Näiteks kui on olemas mingi kihelkonna vallavalitsuste ja vallakohtute fonde vaid mõnest mõisast, siis saavad edasisel töötlemisel arvesse tulla vaid need mõisad. Kuid on võimalik ka seostada kubermangu kohta käivaid üldandmeid ühe või teise kihelkonna konkreetsete rahvastikulooliste andmetega. Nii või teisiti, mida rohkem kihelkondi on süvaretöötlemise haardes, seda enam avaneb võimalusi siduda nende rahvastikulooline algmaterjal muude materjalidega ja seda rohkem on võimalik teha mitme-
suguseid kombineeritud uurimusi.

Tuleb arvesse võtta veel seda seika, et seostades meie rahvastikuloolist algmaterjali mujalt pärinevaga, avaneb ammendamatuid võimalusi võrdlevaks uurimiseks kõige mitmekesisemates küsimustes.

Kokkuvõttena võiks öelda: Eesti 19. sajandi rahvastiku loomuliku liikumise uurimiseks on olemas hea allikabaas ja see uurimine ise oleks suureks panuseks meie ajalooteadusse üldse.

Esitanud K. Siilivask

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut

Toimetusse saanud
6. X 1982

Хельдур ПАЛЛИ

ОБ ИЗУЧЕНИИ ЕСТЕСТВЕННОГО ДВИЖЕНИЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЭСТОНИИ В XIX в. ПРОБЛЕМЫ И ИСТОЧНИКИ

Всестороннее изучение естественного движения сельского населения Эстонии — чрезвычайно важная задача: именно в XIX в. произошел переход к капитализму и это обстоятельство несомненно должно было оказать влияние на демографическое поведение населения, в том числе и сельского.

Хотя с XIX в. до нашего времени опубликовано немало статистических обзоров и монографий по проблеме народонаселения, а некоторые стороны истории народонаселения освещены в работах современных исследователей, тем не менее большинство проблем по этой тематике (особенно до первой переписи населения в 1881 г.) до сих пор осталось неизученным.

Основные неразрешенные проблемы этой области: численность, а особенно структура (в первую очередь возрастная), рождаемость, смертность и брачность населения Эстонии (известны по Эстляндии и Лифляндии с 1861 г.), повозрастная рождаемость, доживаемость (и смертность), семья и домохозяйство, миграция населения. Для решения многих проблем чрезвычайно важно монографически изучать население отдельных приходов, исследуя параллельно большое количество комплексных вопросов.

Сохранились без изъянов почти все метрические книги XIX в. Кроме того, начиная со второй трети XIX в. во всех приходах появились т. н. персональные книги (списки прихожан). Записи в метрических книгах содержат следующие сведения: 1) о крещениях — имя и фамилия (прозвище) отца, имя матери, имя ребенка, дату рождения, место жительства семьи, часто профессию или социальный статус родителей, имена крестных; 2) о похоронах — имя и фамилию (прозвище) умершего, дату смерти, последнее место жительства, возраст, часто данные о профессии или о социальном статусе. Зачастую отмечается и причина смерти; 3) о бракосочетаниях — имена партнеров, день свадьбы, их последнее место жительства, иногда данные о профессии или о социальном статусе. Тем самым метрики XIX в. весьма ценны как для агрегативного анализа, так и для применения метода восстановления истории семей.

Препятствующими анализу факторами можно считать: 1) переход к фамилиям в 30-х годах XIX в., так как только около одной четверти крестьян получили фамилию,

близкую к их бывшему прозвищу; 2) переход к православию некоторой части крестьян в 40-х годах и 3) более интенсивную миграцию, особенно во второй половине XIX в.

В 15 сельских приходах Эстонии имеются метрические книги, охватывающие без пропусков двести или более лет. В шести из этих приходов есть метрические книги, которые ведутся с XVII в. Еще в 14 приходах метрические книги без пробелов начинаются с 1750—1780 гг. Приходы с метрическими книгами таких длинных серий особенно благоприятны для изучения — книги дают возможность исследовать долговременные тренды по естественному движению сельского населения. Кроме того, в большинстве этих приходов легко поддаются изучению изменения в структуре семей, история домохозяйств, социальная мобильность, отношения между семьями и внутрисемейные отношения, генеалогия и т. д. Для XIX в. сохранились фонды волостных управлений и судов, школ, обществ и т. д.; кроме того, в периодической печати имеется много сведений о местных событиях. Эти материалы лучше всего исследовать вкуче с массивом демографических данных, накопившихся в метрических книгах длинных серий. Иногда массивы данных в метрических книгах сочетаются с более ранними материалами (с начала XVII или даже с XVI вв.). Для анализа могут пригодиться и материалы метрических книг более коротких серий (например, 1800—1939 гг.). В работе с таким обширным материалом целесообразно пользоваться ЭВМ.

Приведенные примеры охватывают лишь некоторые возможности комплексного использования массивов демографических данных с другими источниками при изучении как истории народонаселения, так и истории экономики, культуры и т. д.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
6/X 1982

Heldur PALLI

THE NATURAL MOVEMENT OF THE RURAL POPULATION IN ESTONIA IN THE 19th CENTURY: SOME PROBLEMS AND SOURCES

The history of the economics and social development in Estonia in the 19th century contains a number of changes: the peasants were set free in 1816—1819, they got the right to own farms (1849, 1858), and gradually the right to change their domicile. A lot of factories were built as well and railways connecting the most important cities of the Russian Empire. The urban population grew during the 19th century at a rapid pace. So it might have been expected that the changes in the demographic behaviour of the population took place as well.

There are a lot of statistical publications concerning the 19th century (especially the second half of the century) as well as some monographs about the history of population dynamics in the 19th century. The results of two censuses (1881 and 1897) have been also published.

But there are a lot of problems to be studied. Even the general evolution of the birth, death and marriage rates in Estonia for the 19th century has not been investigated as yet. There are no family reconstitutions except for Hyrenius' work concerning the Swedish population of Estonia.

The main sources available to researchers into the natural movement of the rural population of Estonia are the parish registers and personal ledgers. In all parishes (there are only few exceptions) there are full series of parish registers for the 19th century. From the thirties or forties of the century onwards most parsons kept personal ledgers about their parishioners. These two kinds of sources give us an opportunity to study the natural movement of the Estonian rural population in the 19th century. But of course, the best way to study all these questions is by the analysis of long-time trends. There are 15 rural parishes of Estonia with registers going back to more than two hundred years. In 14 parishes the registers have been kept since 1750—1780. If those parishes were studied by the family reconstitution method, the general directions of the population dynamics would be elucidated. Of course, there are also other possibilities of combining long-term information concerning the parishes whose registers date from the 19th century only.

Family reconstitution forms (=FRF) are a source of great importance not in historical demography alone. FRFs in combination with other sources, such as personal ledgers, revisions of «souls», documents of rural authorities and law courts, records of schools and other cultural institutions, as well as the information contained in newspapers, etc., give us very wide opportunities to study the social and economic development, literacy and educational progress, the cultural activities of various social strata and families, social and cultural traditions, historical ethnography (ethnology, anthropology), onomastics, etc.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History*

Received
Oct. 6, 1982